

ترسیم نقشه دانش اخلاق مدیریت و سازمان در ایران

حسن عابد جعفری*

امیر حسین زاده**

چکیده

هدف این تحقیق، تدوین نقشه دانش اخلاق مدیریت و سازمان در ایران است. در راستای این هدف، با بهره‌گیری از روش علم‌سنجی نخست، مقالات تولید شده در زمینه اخلاق سازمان و مدیریت گردآوری شده، سپس کلیدواژه‌های مرتبط در مقالات جستجو گردیده و ماتریس تکرار کلیدواژه‌ها در مقالات، استخراج شده است. آنگاه با انجام عملیات خوشه‌بندی بر روی این ماتریس، مقالات خوشه‌بندی شده‌اند که در نتیجه خوشه‌بندی، نقاط اصلی تشکیل دهنده محتوای علم و ارتباط آنها با یکدیگر بدست آمده است. سرانجام، با ترسیم نتیجه خوشه‌بندی، نقشه دانش اخلاق سازمان و مدیریت با شش هسته و پانزده یال بدست آمده است. هسته‌ها عبارتند از: اخلاق، اخلاق کار، کدهای اخلاقی، اخلاق مدیریت، اخلاق سازمانی و عدالت توزیعی. هسته‌های ذکر شده در سه بخش هسته بنیادی (عدالت توزیعی)، هسته‌های محتوایی (اخلاق، اخلاق مدیریت و اخلاق کار) و هسته‌های ساختاری (اخلاق سازمانی و کدهای اخلاقی) دسته‌بندی شده‌اند.

واژگان کلیدی: اخلاق، مدیریت، سازمان، نقشه علم، علم سنجی، کتاب سنجی

۱. مقدمه

مجامع علمی همواره به دنبال شاخص‌هایی هستند که وضعیت پیشرفت علم را بسنجند و با سنجه‌هایی استاندارد، جوامع را با هم مقایسه کرده، ارزیابی‌های لازم را انجام دهند. علم‌سنجی به عنوان فعالیتی آکادمیک به این مهم می‌پردازد. در این کار، متخصصان کتابداری، اطلاع‌رسانی و جامعه‌شناسی علم، بیشتر از سایر حوزه‌ها به فعالیت پرداخته‌اند (خسروی، ۱۳۸۶، ص ۹). مساله اصلی این تحقیق، اجرای فعالیت‌های علم‌سنجی در مورد دانش اخلاق مدیریت و سازمان است تا با بررسی تحقیقات انجام گرفته در این حیطه، ساختار علمی این عرصه از دانش را مشخص سازد.

بنابراین، هدف اصلی این تحقیق، ترسیم نقشه علم اخلاق مدیریت و سازمان در ایران است که متضمن تحقق اهداف فرعی زیر می‌باشد:

الف) تعیین نقاط سازنده ساختار این نقشه؛

ب) کشف ارتباط بین این نقاط؛

ج) ترسیم ساختار علم اخلاق مدیریت و سازمان در ایران.

تعریف واژه‌ها:

الف) **اخلاق**: عبارت از تشخیص فضائل از رذائل، یا به عبارت دیگر، تمیز درست، شایسته و عادلانه از نادرست، ناشایست و غیرعادلانه است. (بابایی اهری، ۱۳۸۱، ص ۹۹)

ب) **علم‌سنجی**: دانشی است که به ارزشیابی کمی آخرین پیشرفت هر مطلب علمی بنیادی و عوامل موثر در گسترش مستمر فعالیت‌های تحقیقات در آن زمینه خاص می‌پردازد. (سن گوپتا، ۱۹۹۲، ص ۴۵)

ج) **ترسیم نقشه علم**: ایجاد ارتباطات هم‌عرض بین دو نظام علمی برای تلفیق یا به روز رسانی (کمپل^۱، توتل^۲، ۲۰۰۵، ص ۹)

د) **مدیریت**: فراگرد بکارگیری موثر و کارآمد منابع مادی و انسانی بر مبنای یک نظام ارزشی پذیرفته شده که از طریق برنامه ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل عملیات برای دستیابی به اهداف تعیین شده صورت می‌گیرد. (رضاییان، ۱۳۸۰، ص ۸)

1. Campbell, J.

2. Tuttle, M.

ه) سازمان: گروهی از افراد که با یکدیگر یک کسب و کار، کلوپ و... را برای رسیدن به هدفی معین تشکیل می‌دهند. (ویمیر^۱، ۲۰۰۰، ص ۱۹۵)

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱-۲. علم‌سنجی^۲ و نقشه علم^۳

جوهره علم‌سنجی و کتاب‌سنجی^۴، تجزیه و تحلیل آماری متون علمی است. این ایده در سال ۱۹۲۶ توسط آلفرد جی لوتکا ابداع گردید. وی مطالعات خود را که پیرامون توزیع آماری تولیدات علمی و چکیده مقالات در زمینه شیمی (در بین سال‌های ۱۹۰۷ تا ۱۹۱۶) بود، مورد بررسی قرار داد. لوتکا در بررسی خود این گونه نتیجه گرفت: "تعداد نویسندگانی که تعداد n محصول علمی را تولید کرده‌اند $1/n^2$ ، برابر تعداد نویسندگانی است که یک محصول علمی را تولید کرده‌اند، و افرادی که یک محصول علمی را تولید کرده‌اند، ۶۰ درصد کل افراد تولید کننده است." (گلنزل^۵، ۲۰۰۳، ص ۴۰). رابطه فوق پس از گذشت ۸۳ سال هنوز به عنوان قانونی سرانگشتی مورد توجه است. برخی دیگر پیشینه کتاب‌سنجی را به سال ۱۸۹۰ بر می‌گردانند. تا پیش از ۱۹۶۹، این علم، یا کتاب‌شناسی آماری نامیده می‌شد، یا اصلاً عنوانی نداشت. شاید اولین کسی که مبادرت به استفاده از روش‌های آماری برای بررسی پراکندگی موضوعی کرده است، کمپل در اثری با عنوان تئوری کتاب‌سنجی ملی و بین‌المللی باشد. بررسی‌های وی را می‌توان نمونه‌ای از کتاب‌سنجی دانست اگرچه تحت این عنوان نبوده است. اقدام بعدی در این راستا، که باز هم عنوانی ندارد، کوشش و تلاش کول و ایلز^۶، در ۱۹۱۷ است. آنها سعی کردند استنادهای کتاب‌شناختی تشریح تطبیقی را با روش‌های آماری ارزشیابی نمایند. این بررسی، از ۱۵۵۰ میلادی تا ۱۸۶۰ به منظور اثبات رشد مجموعه موضوع مورد نظر، انجام شد (سن گوپتا، ۱۹۹۲، ص ۳۹). این ایده توسط گراس و گراس (۱۹۲۷)، برادفورد (۱۹۳۴) و زیپف (۱۹۴۹) توسعه یافت.

-
1. Wehmeier
  2. Scientometrics
  3. Science map
  4. Bibliometrics
  5. Glanzel, W.
  6. Cole, F. J. & Eales, N. B

دانش کتاب‌سنجی با انتشار نتایج تحقیقات درک دسولا پرایس^۱ در سال ۱۹۶۳ دچار تحولی اساسی گردید؛ وی در کتاب خویش با عنوان دانش کوچک- دانش بزرگ، نظام فعلی ارتباطات علمی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد و در نتیجه، اولین رویکرد نظام‌مند برای ساختار دانش مدرن را معرفی نمود که برای دانش به عنوان یک کل بکار گرفته شود (گلنزل، ۲۰۰۳، ص ۸). در عصر اطلاعات، رویکردهای اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی نیز ایجاد گردید که به تجزیه و تحلیل دانش تولید شده در ساختار اینترنت می‌پردازند.

۲-۲. نقشه علم اخلاق مدیریت و سازمان

در زمینه نقشه دانش اخلاق مدیریت و سازمان، مطالعات پراکنده‌ای انجام گرفته است. به عنوان مثال، دکتر پاولا گوردون^۲ در زمینه اخلاق در مدیریت خدمات عمومی، نقشه رفتارهای اخلاقی را ترسیم نموده و سه شاخه: اخلاق مبتنی بر ارزش^۳، اخلاق خنثی و نسبی^۴ و اخلاق بدون ارزش^۵ را به دست آورده است (گوردون، ۲۰۰۳، ص ۱). یا در مطالعه لانج و فم‌ویک^۶ برای بررسی تعهدات اخلاقی به جامعه، نقشه میزان مسئولیت اجتماعی و ابهامات آن را با نمونه ۲۵ عدد از صاحبان کسب و کارهای کوچک در دو ایالت کانادا ترسیم کرده است و سه زمینه انگیزه برای عمل به مسئولیت‌های اجتماعی، میزان یکپارچه شدن فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی با هسته فعالیت‌های کسب و کار و ارتباط سود با فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را زمینه‌های اصلی شناخته است که گرایش‌های اخلاقی در آنها رشد می‌یابد (لانج و فم‌ویک، ۲۰۰۸، ص ۴۱). مطالعات ذکر شده همگی بخشی بوده و در یک گرایش از گرایش‌های اخلاق مدیریت و سازمان، نقشه علم را ترسیم نموده‌اند. در جستجوهای انجام گرفته، مطالعه‌ای که در حوزه دانش اخلاق مدیریت و سازمان به طور کلی و بدون یک گرایش خاص، اقدام به ترسیم نقشه نماید و حیطه‌های کلی این دانش و ارتباط میان آنها را معین سازد، یافت نگردید.

-
1. Derek desolla price
  2. Gordon, D. Paula
  3. Value-based Ethics
  4. Value Neutral or Relative Ethics
  5. No Value Ethics
  6. Lange, Elizabeth A. and Tara J. Femwick

۲-۳. نقشه علم در ایران

در ایران ترسیم نقشه جامع علمی، بی سابقه نیست. مقام معظم رهبری در دیدار با روسای دانشگاه‌ها (۱۳۸۵/۸/۲۳) ترسیم آن را توصیه نمودند و انجام آن به شورای عالی انقلاب فرهنگی سپرده شد. در نتیجه، شورایی تخصصی زیر نظر این شورا، تشکیل گردید و فعالیت‌های مربوط بدان را پی‌گیری نمود. این نقشه بعد از سیصد هزار نفر ساعت کار کارشناسی در پنج فصل به شورا ارائه و تصویب گردید.

فصل اول به ارزشهای بنیادین و الگوی نظری مناسب علم و فناوری می‌پردازد؛ فصل دوم به وضع مطلوب علم و فناوری شامل چشم انداز، اهداف کلان، اهداف بخشی و کمیت‌های مطلوب اهم شاخص‌های کلان علم و فناوری کشور اختصاص دارد؛ فصل سوم به اولویت‌های علم و فناوری کشور شامل اهداف اولویت بندی و رویکرد پشتیبانی از اولویت‌ها و اولویت‌های علم و فناوری کشور مربوط است؛ فصل چهارم راهبردها و اقدامات ملی توسعه علم و فناوری در کشور را شامل می‌شود که در قالب ده راهبرد کلان عرضه شده است و نهایتاً فصل پنجم چارچوب نهادی علم، فناوری و نوآوری را مطرح می‌کند که شامل تقسیم کار ملی در حوزه علم و فناوری و نظام اجرا، نظارت، ارزیابی و بروز رسانی نقشه جامع علمی کشور است. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۹، ص ۱۱)

نکته قابل توجه در نقشه جامع علمی کشور این است که اولاً این نقشه شامل وضع مطلوب و راهبردهای رسیدن بدان است، در حالیکه نقشه علم به معنای مصطلح علمی آن، فقط نمایش وضعیت موجود است و از این جهت با نقشه علم متفاوت است و به عبارت دیگر نقشه راه^۱ علم است نه نقشه علم.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۳-۱. فرآیند ترسیم نقشه علم

ترسیم نقشه علم، فرآیندی است که از گام‌های زیر تشکیل می‌گردد:

- ۱- انتخاب منبع مناسب داده؛
- ۲- انتخاب واحدی برای تجزیه و تحلیل (سطح تجزیه و تحلیل)؛

1. Road map

- ۳- انتخاب معیار مشابه (یا واحد تجزیه و تحلیل)؛
- ۴- ترسیم چارچوب نمایش اطلاعات با استفاده از الگوریتم خوشه‌بندی یا الگوریتم‌های دیگر؛
- ۵- تبیین نقشه ترسیم شده برای پاسخ به سوالات تحقیق
برخی دیگر پس از گام چهارم، گامی با عنوان تعیین میزان روایی آماری نقشه ترسیم شده را نیز افزوده‌اند. (بویاک^۱ و همکاران، ۲۰۰۵، ص ۳۶۰)
- مراحل بالا را می‌توان به طور خلاصه در شکل زیر نمایش داد:

جدول ۱- نمایش مراحل گام‌های ترسیم نقشه علم (بورنر^۲ و همکاران، ۲۰۰۳، ص ۹)

مرحله	۱	۲	۳	۴		۵
عنوان	استخراج داده ^۳	واحد تجزیه و تحلیل ^۴	معیارهای سنجش ^۵	الگو ^۶		نمایش ^۷
				مشابهت ^۸	انتظام ^۹	
فعالیت	جستجو: در پایگاه‌های ISI و ... تعریض: استناد عبارات	گزینه‌های رایج: مجله نویسنده عبارات مدرک	شمارنده‌ها: استنادها هم‌استنادی‌ها و .. آستانه تغییر: با شمارش	خطی: کلمات مشابه هم‌استنادی و .. برداری: مدل فضای برداری و .. همبستگی	کاهش ابعاد: تحلیل عاملی وزن‌دهی چند بعدی و ... تحلیل خوشه خطی	تعامل: جستجو تمرکز و ... تجزیه و تحلیل

1. Boyack, k. & others
2. Borner, k
3. Data extraction
4. Unit of analysis
5. Measurers
6. Layout
7. Display
8. Similarity
9. Ordination

گام‌های یاد شده به ترتیب عبارتند از: ۱- استخراج داده؛ ۲- تعریف واحدی برای تجزیه و تحلیل؛ ۳- انتخاب معیارها؛ ۴- محاسبه مشابهت‌ها میان واحدها؛ ۵- نظم‌بخشی یا اختصاص الگوهای یکسان‌سازی به واحدها؛ و ۶- نمایش پایانی نتایج برای تفسیر و تبیین نقشه.

گام‌های ۴ و ۵ غالباً ادغام شده و به یک گام تبدیل می‌شوند و الگوی داده^۱ نام می‌گیرند. گام اول که عبارت است از استخراج داده، گام بسیار مهمی است چرا که کیفیت هر گونه نقشه‌ای که ترسیم شود، نشأت گرفته از کیفیت داده‌های مورد استفاده است. تعداد داده‌ها می‌تواند از چند صد، تا چند هزار باشد. مرحله بعد، انتخاب واحد تحلیل است. عمده‌ترین واحدهای تحلیل عبارتند از: مجلات، مدارک علمی، نویسندگان و عبارات توصیفی و کلمات که هر یک جنبه‌ای متفاوت از یک زمینه علمی را نمایش می‌دهند و به تحلیل متفاوتی نیاز دارند. به عنوان مثال، نقشه‌ای که بر اساس تحلیل مجلات ترسیم شود، دیدگاه کلانی از یک دانش را به دست می‌دهد که جایگاه نسبی عناصر و روابط بین آنها را به نمایش می‌گذارد. مدارک علمی شایع‌ترین واحد تحلیل هستند که برای مقاصد متعددی از جمله، بازیابی مدارک، ارزیابی عملکرد علمی، مدیریت علم و فناوری و هوش رقابتی بکار گرفته می‌شوند.

۲-۳. روش‌های ترسیم نقشه علم

همان گونه که در بخش تعاریف بیان شد، علم‌سنجی و کتاب‌سنجی، بکارگیری روش‌های ریاضی و آمار برای تجزیه و تحلیل فرآورده‌های علمی است. از این رو، روش‌های ترسیم نقشه علم نیز روش‌های ریاضی و آمار هستند که برای تحلیل داده‌ها بکار گرفته می‌شوند. در این بخش به نحو موجز بدان‌ها می‌پردازیم.

یک دسته از روش‌های ترسیم نقشه، روش‌های کاهش ابعاد^۲ نام دارند که برای کاهش ابعاد داده‌های n بعدی به ابعاد کوچک‌تر و در نهایت، نمایش داده‌های چند متغیره در صفحات دو بعدی و صفحه‌های کامپیوتر بکار گرفته می‌شوند. بسیاری از این الگوریتم‌ها، چیدمانی دو یا سه بعدی (فضایی)، که اشیائی مشابه نزدیک به یکدیگر قرار

1. Data layout

2. Dimensionality reduction techniques

گرفته‌اند را تولید می‌نمایند و این فرآیند، نظم‌دهی^۱ نامیده می‌شود. کاهش ابعاد، راه موثری برای نمایش داده‌هایی با ابعاد زیاد است (بورنر و همکاران، ۲۰۰۳، ص ۱۴). از میان روش‌های ترسیم نقشه علم، می‌توان به تحلیل عاملی، وزن‌دهی چندبعدی، وزن‌دهی شبکه مسیریابی، تحلیل معنایی پنهان، و تجزیه و تحلیل خوشه اشاره کرد. لازم به یادآوری است که در این تحقیق از روش تجزیه و تحلیل خوشه استفاده شده است. تجزیه و تحلیل خوشه عبارت است از: مجموعه‌ای از روش‌های ریاضی و آمار که داده‌ها را مطابق مشابهت‌هایشان گروه‌بندی می‌نماید. این گروه‌بندی در حالی صورت می‌گیرد که داده‌ها حاوی تفاوت‌هایی هستند. خوشه‌بندی داده‌هایی که ویژگی‌های متفاوتی دارند، با استفاده از فاصله اقلیدسی، مشابهت‌یابی و گروه‌بندی می‌شود، در حالی که تفاوت داده‌ها نیز مد نظر قرار می‌گیرد و داده‌های متفاوت از یکدیگر جدا می‌شوند. (رود^۲، ۲۰۰۱، ص ۲۰۳)

در این تحقیق برای ترسیم نقشه علم، گام‌های بیان شده در بخش ۲ این نوشتار انجام گرفته است. بدین صورت که در گام اول (انتخاب منبع مناسب)، پایگاه‌های اطلاعاتی نمایه اسناد و مدارک علمی انتخاب گردید. در گام دوم (انتخاب واحد تجزیه و تحلیل)، مقاله، به عنوان واحد تجزیه و تحلیل برگزیده شد؛ چرا که تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوط به پایان‌نامه‌ها و کتب با محدودیت‌های زمانی و هزینه‌ای این تحقیق، امکان‌پذیر نبود. در گام سوم (انتخاب معیار مشابهت)، مطابق مدل فوق، کلمات تکراری به عنوان معیار مشابهت برگزیده شد و پس از استخراج ماتریس مشابهت بین مقالات، در گام چهارم (ترسیم چارچوب نمایش اطلاعات با استفاده از الگوریتم خوشه‌بندی)، این ماتریس به وسیله الگوریتم خوشه‌بندی تحلیل شد و نقشه علم استخراج گردید و در گام آخر، نقشه استخراج شده تبیین گردید.

۱. گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

۱-۴. منابع گردآوری اطلاعات

متأسفانه در کشور ما سایت اینترنتی که کلیه مقالات یک زمینه علمی را نمایش دهد وجود ندارد و با تلفیق داده‌های چندین سایت، امکان دستیابی به مقالات نمایه شده در

1. Ordination

2. Rud, O.P.

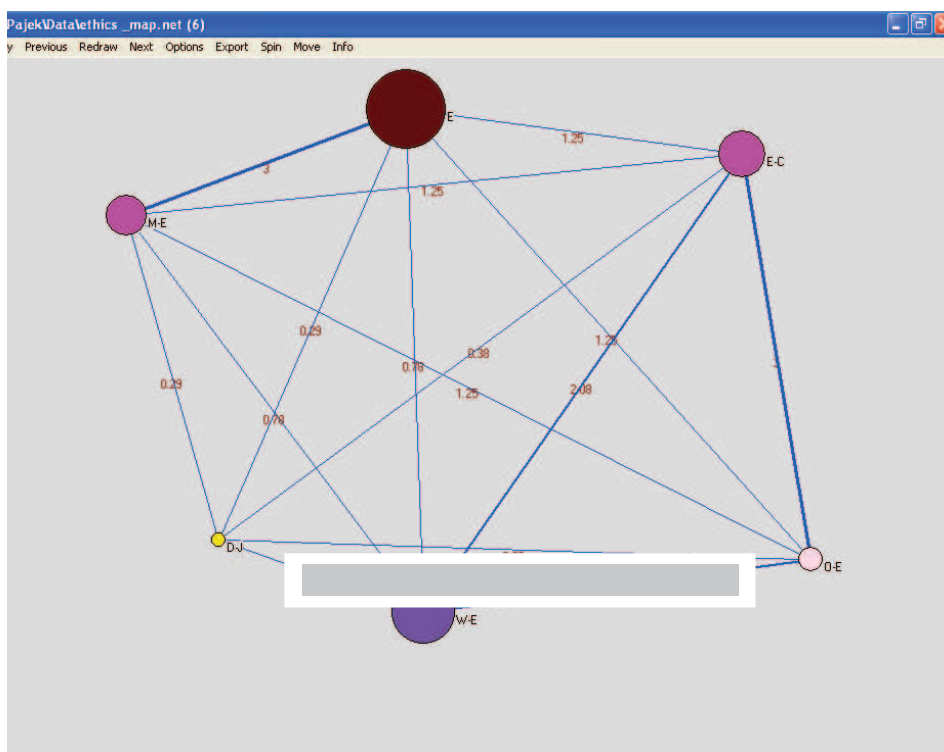
یک موضوع علمی فراهم می‌شود. در این تحقیق، برای گردآوری مقالات، پایگاه‌های اطلاعاتی *sid.ir* (وابسته به جهاد دانشگاهی)، *magiran.com* (بانک اطلاعات نشریات کشور)، و *sivilika.com* (مرجع دانش - ارائه دهنده اخبار و مقالات همایش‌های علمی)، جستجو گردید. از بین نشریاتی که امکان دسترسی اینترنتی به مقالات خود را در اختیار کاربران قرار می‌دهند، نشریات دانشگاه امام صادق علیه السلام، راهکار مدیریت، تدبیر، معاونت راهبردی ریاست جمهوری، فصلنامه مدیرساز و مقالات کنفرانس بین‌المللی بهره‌وری و مدیریت کیفیت مورد جستجو قرار گرفتند؛ کیفیت انتخاب مقالات بدین صورت بود که با عنوان "اخلاق" جستجو انجام شد و در صورتی که محتوای مقاله در زمینه اخلاق سازمان و مدیریت بود، انتخاب گردید. در نهایت ۴۰ مقاله برای تجزیه و تحلیل برگزیده شد.

۴-۲. ترسیم نقشه

برای ترسیم نقشه، مجموعه کلمات ذکر شده، در عنوان اصلی، چکیده و عنوان‌های فرعی هر مقاله، شمارش شده (گلنزل، ۲۰۰۳، ص ۱۶) و ماتریسی 47×40 تشکیل گردید، سطرهای این ماتریس به کلمات کلیدی و ستون‌های آن به مقالات اختصاص دارند. از آن جا که برخی از سطرها دارای مقدار صفر بود و در خوشه‌بندی به حساب نمی‌آمد، سطرهای دارای مقدار صفر حذف گردید و نهایتاً ماتریسی 32×40 برای خوشه‌بندی استفاده گردید.

خوشه‌بندی عبارت است از دسته‌بندی بدون اعمال نظر الگوها (مشاهدات، داده‌ها، بردارهای ویژگی‌ها) به گروه‌هایی که اصطلاحاً خوشه نامیده می‌شوند. برای انجام عملیات خوشه‌بندی از الگوریتم سلسله مراتبی تجمیعی^۱ استفاده گردید. (جین^۲ و همکاران، ۱۹۹۹، ص ۲۷۷) و نتایج آن توسط نرم‌افزار پاژک^۳ در قالب یک شبکه ترسیم شد که در شکل زیر نمایش داده شده است:

-
1. Hierarchical Agglomerative Clustering Algorithm
  2. Jain & others
  3. pajek

نمودار ۱ - نقشه علم و اخلاق سازمان و مدیریت در ایران

علائم اختصاری:

E: اخلاق^۱   M-E: اخلاق مدیریت^۲   E-C: کدهای اخلاق^۳
 W-E: اخلاق کار^۴   O-E: اخلاق سازمانی^۵   D-J: عدالت توزیعی^۶

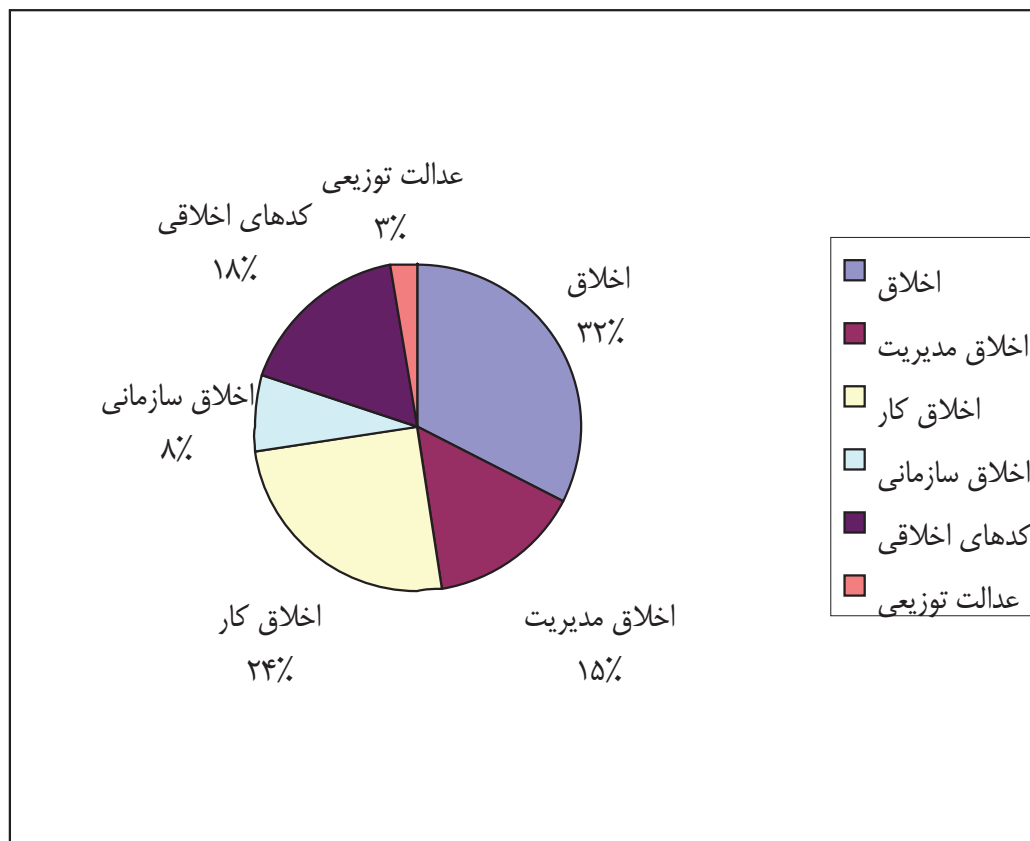
اندازه هسته‌ها در شکل یادشده، نمایانگر فراوانی مقالات در آن زمینه است و ضخامت یال‌های شکل، نمایانگر میزان ارتباط محتوایی دو هسته‌ای است که یال آن دو را به هم مرتبط ساخته است. نکته مهم در نقشه یادشده آن است که کلیدواژه‌ای که

-
1. Ethics
  2. Management ethics
  3. Ethics codes
  4. Work ethics
  5. Organizational Ethics
  6. Distributive justice

دارای بیشترین تکرار بود، به عنوان نام هسته انتخاب شد. به بیان دیگر، هر هسته، یک خوشه است که از تعدادی مقاله تشکیل شده و این مقالات کلیدواژه‌های مشترکی دارند. در هر خوشه، کلیدواژه‌ای که دارای بیشترین تکرار بود به عنوان نام هسته انتخاب شده است. لازم به یادآوری است که کدهای اخلاقی^۱ یکی از مهم‌ترین مباحث اخلاق حرفه‌ای است. واژگان بالا در فصل دوم فاز قبلی این تحقیق با عنوان منبع شناسی اخلاق سازمان و مدیریت کاملاً توضیح داده شده است.

۴-۳. تبیین یافته‌های تحقیق

همان گونه که در نقشه بالا دیده می‌شود، دانش اخلاق مدیریت و سازمان در ایران، دارای شش هسته محتوایی است که این شش هسته، روی هم محتوای این عرصه را تشکیل می‌دهند، ولی نسبتی که هر یک از این هسته‌ها دارند با دیگری متفاوت است. سهم هر یک از این هسته‌ها در تشکیل محتوای این عرصه، در شکل زیر نمایش داده شده است:

نمودار ۲- نسبت هسته‌ها

بنابر نمودار بالا زمینه‌های اخلاق، اخلاق کار، اخلاق مدیریت، کدهای اخلاقی، اخلاق سازمانی و عدالت توزیعی به ترتیب بیشترین درصدها را به خود اختصاص داده‌اند.

در توضیح یال‌های نقشه، نکته قابل توجه آن است که، دو هسته اخلاق مدیریت و اخلاق و دو هسته اخلاق سازمانی و کدهای اخلاقی بیشترین ارتباط را با یکدیگر دارند و متعلق به یک گروه هستند و این به معنای وجود بیشترین ارتباط مفهومی بین این دو حیطة است. در مرحله بعد، دو هسته: «اخلاق کار و کدهای اخلاقی» و دو هسته: «اخلاق کار و اخلاق سازمانی»، قوی‌ترین رابطه را دارند. در مرحله بعد، هسته‌های: «اخلاق - اخلاق سازمانی»، «اخلاق - کدهای اخلاقی» و «اخلاق سازمانی - اخلاق

مدیریت»، از قوی‌ترین ارتباط برخوردارند. سپس هسته‌های: «اخلاق- اخلاق کار»، «اخلاق کار- اخلاق مدیریت»، سپس «اخلاق کار- عدالت توزیعی» و در مرحله بعد، «اخلاق سازمانی- عدالت توزیعی» و «کدهای اخلاقی- عدالت توزیعی» قرار دارند. در مرتبه آخر نیز «اخلاق- عدالت توزیعی» و «اخلاق مدیریت- عدالت توزیعی» قرار دارند. درجه ارتباط بین هسته‌ها در جدول زیر نمایش داده شده است:

جدول ۲- درجه ارتباط بین هسته‌ها

ردیف	هسته	هسته	درجه ارتباط
۱	۱	۴	۳
۲	۳	۵	۳
۳	۲	۳	۲.۰۸
۴	۲	۵	۲.۰۸
۵	۱	۳	۱.۲۵
۶	۱	۵	۱.۲۵
۷	۳	۴	۱.۲۵
۸	۴	۵	۱.۲۵
۹	۱	۲	۰.۷۸
۱۰	۲	۴	۰.۷۸
۱۱	۲	۶	۰.۴۶
۱۲	۳	۶	۰.۳۸
۱۳	۵	۶	۰.۳۸
۱۴	۱	۶	۰.۲۹
۱۵	۴	۶	۰.۲۹

در این جدول شماره‌ها به ترتیب نماینده موارد زیر هستند:

- ۱: اخلاق   ۲: اخلاق کار   ۳: کدهای اخلاقی   ۴: اخلاق مدیریت
 ۵: اخلاق سازمانی   ۶: عدالت توزیعی

۴-۴. تجزیه و تحلیل، هسته‌ها و یال‌های نقشه

نقشه، ترسیم شده از شش هسته تشکیل شده که عبارتند از: اخلاق، اخلاق مدیریت، اخلاق کار، اخلاق سازمانی، کدهای اخلاقی و عدالت توزیعی. نکته قابل توجه در مورد دو هسته اخیر آن است که در ابتدای امر انتظار این بود که همانند هسته‌های قبلی، این دو هسته هم، عنوان جامع‌تری همانند اخلاق حرفه‌ای و فلسفه اخلاق پیدا کنند؛ ولی به جای این دو عنوان، دو عنوان فرعی در این هسته‌ها برجسته گردید. این امر نشانگر آن است که میزان تکرار این دو کلیدواژه نسبت به دو عنوان اصلی بیشتر بوده و در مباحث اخلاق سازمان و مدیریت، این دو عنوان فرعی بیش از عناوین اصلی، جایگاه یافته‌اند و از سوی دیگر، این مساله، حکایت از برتری این دو عنوان نسبت به عناوین هم‌سطح دارد؛ چرا که در مباحث اخلاق حرفه‌ای، مباحثی مثل منشور اخلاقی، روش اجرای اخلاقیات در سازمان و... نیز وجود دارند و از میان این مباحث، مساله کدهای اخلاقی نقش پررنگ‌تری یافته است. در مباحث فلسفه اخلاق نیز، مکاتب مختلفی از قبیل: مکتب اصالت نتیجه، اصالت وظیفه، فضیلت محوری و... مطرح شده‌اند. که در این میان، عدالت توزیعی برجسته شده و بیشترین محتوا را به خود اختصاص داده است.

در میان هسته‌های نقشه ارائه شده، اخلاق، بزرگ‌ترین هسته شامل ۳۲٪ کل محورهاست؛ این امر بدین معناست که عمده‌ترین محتوای موجود در ادبیات اخلاق مدیریت و سازمان، مباحث عمومی علم اخلاق است. در مرتبه بعد، اخلاق کار با ۲۴٪ بیشترین محتوا را دارا می‌باشد. وجود رتبه دوم برای اخلاق کار، حکایت از این دارد که اخلاق حرفه‌ای هنوز نتوانسته جایگاه خود را به عنوان حلقه تکمیل‌کننده و تئوری مکمل اخلاق کار، پیدا کند؛ زیرا همان گونه که در فصل دوم از فاز قبلی این تحقیق عنوان شد، اخلاق حرفه‌ای مدعی است که دوران اخلاق کار و اخلاق شغلی به پایان رسیده و اخلاق حرفه‌ای جایگزین آن شده است، در حالی که نقشه بدست آمده خلاف این ادعا را نشان می‌دهد و اخلاق کار در رتبه دوم با نسبت ۲۴٪ از کل قرار دارد و نیز هسته کدهای اخلاقی با نسبت ۱۸٪ در رتبه بعد از اخلاق کار قرار دارد. وجود رتبه سوم برای کدهای اخلاقی، نشانگر این امر است که دو رویکرد اخلاق عمومی و اخلاق کار همچنان پیشنهاد هستند. نکته قابل توجه در این نقشه آن است که عدالت توزیعی

کمترین درصد را در کل به خود اختصاص داده است. این مساله دو پیام حائز اهمیت دارد: پیام اول آن که، در بین رویکردهای فلسفی اخلاق، تنها عدالت توزیعی، هسته جداگانه‌ای در نقشه یافته است و رویکردهای دیگر امکان بروز نیافته‌اند و این می‌تواند به خاطر توسعه رویکرد عدالت محوری و ترویج گفتمان عدالت در فضای فکری جامعه باشد. پیام دوم این که رویکردهای فلسفی سهم ناچیزی از محتوای اخلاق مدیریت و سازمان را در بر می‌گیرند و این مساله می‌تواند به این دلیل باشد که دانش مدیریت، دانشی کاربردی و ناظر به عمل است. از این منظر، مطالب بنیادی و فلسفی هنوز جایگاه درخور توجهی در ادبیات این رشته، به خود اختصاص نمی‌دهند.

نکته قابل توجه دیگر در این نقشه این است که اخلاق سازمانی سهم ۸٪ یافته است؛ از میان شش هسته موجود در نقشه، تنها اخلاق سازمانی (با سهم ۸٪) و کدهای اخلاقی (با سهم ۱۸٪) به مطالب ساختاری و ساختارهای اجرایی اخلاق مرتبط هستند؛ در حالی که هسته‌های اخلاق (۳۲٪)، اخلاق مدیریت (۱۵٪) و اخلاق کار (۲۴٪) به محتواهای اخلاقی مربوط می‌باشند. به بیان دیگر، با جمع کردن درصدهای فوق می‌توان گفت: ۲۶٪ از محتوای اخلاق سازمان و مدیریت مربوط به مطالب ساختاری و قالب‌های اخلاق است و ۷۱٪ به محتواهای اخلاقی مربوط می‌شود و سهم محتوا حدوداً سه برابر ساختار است. کم‌ترین سهم نیز به هسته بنیادی (عدالت توزیعی ۳٪) اختصاص دارد. به بیان دیگر، هسته‌های نقشه به سه دسته هسته‌های ساختاری (اخلاق سازمانی و کدهای اخلاقی) و هسته‌های محتوایی (اخلاق، اخلاق مدیریت و اخلاق کار) و هسته بنیادی (عدالت توزیعی) تقسیم می‌شوند.

در تحلیل یال‌های نقشه (جدول ۲) نکته قابل توجه آن است که بیشترین رابطه بین دو هسته «اخلاق - اخلاق مدیریت» و «کدهای اخلاقی - اخلاق سازمانی» است (ردیف ۱ و ۲ جدول ۲). این به واسطه ارتباط محتوایی این دو حیطه است؛ چرا که دو حیطه اول از حیطه‌های محتوایی بوده و دو حیطه دوم حیطه‌های ساختاری هستند، از این نظر بیشترین شباهت را با یکدیگر دارند. در مرتبه بعدی، (ردیف ۳ و ۴ جدول ۲) اخلاق کار، مستحکم‌ترین رابطه را با دو حیطه اخلاق سازمانی و کدهای اخلاقی دارد و این مساله نشان دهنده این حقیقت است که اخلاق کار در بین حیطه‌های محتوایی، بیش از حیطه‌های دیگر (اخلاق و اخلاق مدیریت) به حیطه‌های ساختاری شبیه است.

حیطه‌های اخلاق و اخلاق مدیریت، رابطه مساوی با حیطه‌های ساختاری دارند و هیچ کدام در این زمینه بر دیگری برتری ندارد، چرا که ارتباط آنها با دو حیطه ساختاری اخلاق سازمانی و کدهای اخلاقی مساوی است (ردیف‌های ۵، ۶، ۷ و ۸ جدول ۲). به همین ترتیب بقیه بندهای جدول ۲ قابل تحلیل است و ضخامت یال، نشانگر میزان ارتباط بین دو هسته می‌باشد.

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱-۵. دست‌آورد تحقیق

با توجه به مطالعات پراکنده‌ای که در زمینه نقشه دانش اخلاق مدیریت و سازمان در خارج از کشور انجام گرفته و در داخل نیز در زمینه نقشه مدیریت شهری (آقازاده، ۱۳۸۸) و مدیریت دولتی (راغب، ۱۳۸۹) مطالعاتی انجام گرفته است ولی در زمینه اخلاق سازمان و مدیریت، مطالعه‌ای که همه حیطه‌های این دانش را پوشش دهد، انجام نگرفته است. در این مقاله، با جمع‌آوری ۴۰ مقاله داخلی در این زمینه، برای نخستین بار نقشه‌ای محتوایی ترسیم گردید. بر اساس تحقیق انجام شده پیشنهادهای زیر برای دست‌اندرکاران اجرایی و پژوهشگران آتی ارائه می‌گردد:

پیشنهادهایی برای پژوهشگران آتی:

الف) با توجه به محدودیت‌های این تحقیق، دسترسی به برخی مقالات میسر نگردید و پس از این تحقیق در زمینه اخلاق سازمان و مدیریت، مقالاتی تولید می‌شود، از این رو پیشنهاد می‌شود که نقشه به دست آمده، در بازه‌های زمانی آینده با افزایش تعداد مقالات به روز رسانی شود.

ب) از آن جا که این نقشه فقط بر اساس "مقالات" ترسیم شده بود، پیشنهاد می‌شود که در مطالعات تکمیلی، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها و گزارش‌های تحقیق نیز به داده‌های نقشه افزوده گردند.

ج) از آن جا که این نقشه، با شمارش کلید واژه‌ها، محتوای دانش را ترسیم کرده است، پیشنهاد می‌شود که با تحلیل محتوای متون موجود، محتوای دانش بررسی شود و

به طور کلی با روش‌های دیگر، ترسیم نقشه انجام گرفته و مقایسه تطبیقی صورت گیرد.

د) با توجه به سهم بسیار اندک مبانی فلسفی در مطالعات اخلاق مدیریت، پیشنهاد می‌شود سهم بیشتری از پژوهش‌ها به این عرصه اختصاص یابد.

ه) با توجه به جای خالی مبانی فلسفه اسلامی در اندیشه‌های اخلاق سازمان و مدیریت، پیشنهاد می‌شود حوزه‌های علمیه، سهمی از پژوهش‌های این عرصه را به این حوزه اختصاص دهند.

همان گونه که در ابتدای این نوشتار بیان گردید، هدف اصلی این تحقیق، ترسیم نقشه علم اخلاق مدیریت و سازمان در ایران بود که به اهداف فرعی:

الف) تعیین نقاط سازنده ساختار این نقشه

ب) کشف ارتباط بین این نقاط

ج) ترسیم ساختار علم اخلاق مدیریت و سازمان در ایران

تفکیک گردید. در بند ۴-۲ این مقاله، نقشه علم ترسیم شد و نقاط سازنده ساختار نقشه و ارتباط میان آنها به دست آمد. در بند ۴-۳، تبیین یافته‌های تحقیق، نقاط سازنده این نقشه تبیین شد و ارتباط بین این نقاط (یال‌ها) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به فضل الهی، با تحقق اهداف فرعی، هدف اصلی تحقیق نیز محقق گردید.

منابع

- آقازاده، فتاح، (۱۳۸۸)، ترسیم نقشه علم مدیریت شهری بر مبنای مستندات ISI، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- بابائی اهری، مهدی، (۱۳۸۱)، اخلاق در کسب و کار، کمال مدیریت، شماره ۱.
- خسروی فریبرز، (۱۳۸۶)، علم سنجی یا عالم سنجی، فصلنامه کتاب، شماره ۷۱.
- راغب، فاطمه، (۱۳۸۹)، ترسیم نقشه علم مدیریت دولتی بر مبنای مقالات ISI طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ میلادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- رضاییان، علی، (۱۳۸۵)، مبانی سازمان و مدیریت، ویراسته، علی اصغر پور عزت، تهران، سمت.
- سن گوپتا، آی. ان (۱۹۹۲)، مروری بر کتاب سنجی، اطلاع سنجی، علم سنجی و کتابخانه سنجی، ترجمه مهرداد وزیرپور کشمیری، ۱۳۷۲، علوم اطلاع رسانی، دوره ۱۰ شماره ۲: ۳۸-۵۸.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۸۹)، نقشه جامع علمی کشور، گزارش روند تهیه، بررسی و تصویب. تهران، انتشارات شورای عالی انقلاب فرهنگی

Börner, Katy, Chen, Chaomei, & Boyack, Kevin (2003) "Visualizing Knowledge domains" Annual Review of Information Science & Technology, Vol. 37, 2003

Boyack, Kevin W. Klavans, Richard, Borner, Katy (2005) "Mapping the backbone of science", Scientometrics, Vol. 64, No. 3, pp. 351-374.

Campbell, James & Tuttle, Mark (2005) "Mapping: Why is it important? Why is it so hard?" San Diego: Clinical Vocabulary Mapping Methods Institute.

Glanzel, W. (2003), "Bibliometrics as a research field, a course on theory and application of bibliometric indicators", course handouts.

Gordon, Paula D. (2003) "Map of the Range of Concerns Encompassed by 'Ethics and the Public Service'." In An Anti-corruption Strategy for Local Governments, co-authors T. Fletcher, P. D. Gordon, and S. Hentzell, pp. 46-55. Palo

Alto: Stanford Research International.

Jain, A.K. Murty, M.N. Flynn, P.J. (1999) "*Data Clustering: A Review*", ACM Computing Surveys, Vol. 31, No. 3.

Lange, Elizabeth A. and Fenwick, Tara J. (2008) "*Moral commitments to community: mapping social responsibility and its ambiguities among small business owners, Social Responsibility Journal*", Vol. 4 No. 1/2, pp. 41-55. Emerald Group Publishing.

Rud, Olivia Parr (2001), "*Data Mining Cookbook Modeling Data for Marketing, Risk, and Customer Relationship Management*" USA: John Wiley & Sons, Inc.

Wehmeier, Sally (2000), "*Oxford Advanced Learners Dictionary*", U.K: Oxford University Press.